

Лекція 3. Економіка США

Зміст

1. Місце США у світовій економіці	1
2. Чинники і динаміка економічного розвитку	3
3. Галузева структура економіки	8
4. Особливості внутрішньорегіональної економіки	11
5. Зовнішньоекономічна експансія США	14
6. Основні напрями державного регулювання економіки у ХХІ ст.	17

1. Місце США у світовій економіці

США є провідною державою світу і є лідером завдяки високому технологічному рівні розвитку всіх галузей виробництва та сфери послуг. Сукупний ВВП країни становить 21% світового ВВП. У структурі виробництва цієї держави понад 45% випуску припадає на продукцію найновітніших технологій.

Країна має домінуючі позиції у зовнішній торгівлі. Її питома вага експорту США дорівнює 12,6% світового експорту. Країна виступає потужним експортером сільськогосподарської продукції. Щорічно в США виробляється понад 400 млн. т. зерна, з яких майже половина експортується.

Країна посідає четверте місце у світі за величиною території (9,4 млн. кв. км.) та третє місце за кількістю населення (270 млн). З природних ресурсів найбільша питома вага припадає на енергоресурси: нафту, вугілля, природний газ, уран. Близько 75% видобутку руд металів припадає на залізо та мідь. Проте до 50% потреб національної економіки у мінеральній сировині задовольняється за рахунок імпорту, це у першу чергу стосується виробництва хрому, марганцю, вольфраму, кобальту, рідкоземельних елементів.

Країна має досить великий державний борг, він перевищує 50% щорічного виробництва ВВП США.

Щорічні витрати на наукомісткі технології становлять у цій країні понад 160 млрд дол., що перевищує аналогічні витрати Великобританії, Німеччини, Франції та Японії разом узятих. На США припадає 66,2% (1999 р.) експорту високих та середніх технологій.

Країна виступає лідером у наданні інформаційних по-

слуг у світі. Серед 100 провідних компаній у світі 43 є американськими.

Системне лідерство притаманне американським фірмам в інноваційних галузях, зокрема у галузі інформаційних технологій. Щотижня тільки в одній Силіконовій долині виникає більше десятка нових компаній, які й утворюють так звану «нову економіку».

США має позитивне сальдо міграції, активно розвивається процес «відпливу розуму» з інших країн світу.

2. Чинники і динаміка економічного розвитку

США стали світовим економічним лідером наприкінці XIX — у першій половині XX ст. Основними чинниками такого домінуючого становища були:

1. після Першої та Другої світові війни країна подвоїла свій економічний потенціал;
2. культ ринкових відносин та «гармонізоване державне втручання» в економіку країни;
3. високий рівень конкурентоспроможності товарів та послуг;

4. авангардні позиції американських фірм у виробництві високотехнологічних товарів;
5. наявність великого внутрішнього споживчого ринку;
6. відсутність (після Великої депресії) системних економічних криз;
7. велика ресурсна база;
8. гнучка економічна та соціальна політика.

Різні дослідники виділяють кілька періодів у розвитку цієї країни у другій половині ХХ ст.

1. Пасивна антициклічна бюджетна макрополітика (1945–1962 рр.), період президентів Г. Трумена та Д. Ейзенхауера.

У цей період домінуючими були кейнсіанські заходи державного регулювання. Замість збалансованого бюджету в країні переважав бюджетний дефіцит з типовим для нього недоліком — інфляцією.

2. Бюджетний активізм (1962–1977 рр.) припадає на епоху президентства Дж. Кеннеді, Л. Джонсона, Р. Ніксона та Дж. Форда. На цьому етапі економічної історії США прийшло розуміння того, що ресурси екстенсивного економічного зростання вичерпані,

сприятливі чинники розвитку економіки замінилися несприятливими, розпочалися суттєві циклічні коливання, що були пов'язані зі структурними кризами, а також стагфляцією.

На початку 1960-х рр. адміністрація Дж. Кеннеді перейшла до бюджетного впливу на сукупний попит, що отримав назву «кейнсіанський фіскалізм». З початку 1970-х рр. виявився негативний бік забезпечення повної зайнятості, інфляція значно зросла. Як результат — країна вимушена була перейти до політики градуалізму, тобто поступового регулювання сукупного попиту.

3. Кейнсіанський бюджетний консерватизм (1978–1980 рр.) припадає на період президента Дж. Картера. У цей період домінуючою стає ідея бездефіцитності бюджету, яка виявилася важливим інструментом боротьби з інфляцією.
4. Неоконсервативний етап розвитку (1981–1992 рр.) припадає на період президентства Р. Рейгана та Дж. Буша. Сукупність заходів, яку запропонувала адміністрація Р. Рейгана, мала всі ознаки консервативної моделі і здобула назву «рейганоміки». Ця політика передбачала розв'язання трьох основних завдань:

- зниження рівня інфляції;
- збільшення темпів економічного зростання;
- забезпечення збалансованості федерального бюджету.

До її розроблення та реалізації були підключені кращі економісти США та Канади (Мілтон Фрідмен, Роберт Манделл, Артур Лаффер). Ними була запропонована нова модель «економіки пропозиції», яка і стала важливою складовою «рейганоміки»,

Основними заходами реалізації нової економічної політики США були:

- жорстка кредитно-грошова політика, яка сприяла зниженню інфляції та підвищенню відсоткової ставки, що заохочувало іноземних інвесторів вкладати гроші в економіку США;
- нова фіскальна політика, яка передбачала зменшення федеральних податків, що сприяло збільшенню рівня заощаджень та інвестицій;
- перегляд соціальної політики, що примусило американців працювати більш енергійно, не розраховуючи на постійну підтримку з боку держави.

5. Модернізована макроекономічна політика 1990-х рр. припадає на період президентства Б. Клінтона та Дж. Буша-молодшого. Особливістю дії адміністрації Б. Клінтона стало відновлення регулятивної ролі держави та забезпечення стійкого економічного зростання.

Основними заходами щодо реалізації нових цілей макроекономічної політики стали:

- підвищення основних федеральних податків;
- скорочення федеральних видатків;
- збереження доцільної соціальної інфраструктури, в якій чітко визначалася адресність цільової допомоги.

1999 р. був апогеєм розвитку американської економіки. Якщо у 1992 р. дефіцит державного бюджету становив 290,4 млрд дол., то вже у 1999 р. позитивне сальдо становило 80 млрд дол. Інфляція була знижена до 2–3%, безробіття — до 4,5%, індекс ділової активності Доу-Джонса зріс з 3310 (1993 р.) до 10 913 (1999 р.). 14 січня 2000 р. названий вище показник досяг свого піку — 11 723 пункти.

На початок періоду президентства Дж. Буша-молодшого

припадає спадна фаза американського економічного циклу, що, природно, вимагає подальшої етапізації сучасної економічної історії США.

6. Сучасний етап розвитку більшість економістів США пов'язують з трьома суттєвими чинниками, які ускладнюють ситуацію: спадною стадією трирічного циклу, нижньої частиною довгої хвилі циклу.

3. Галузева структура економіки

Структура економіки США має досить типовий вигляд для постіндустріальних країн. Проте питома вага сфери послуг у виробленому ВВП (80%) є майже рекордною в усьому світі.

На промислове виробництво, яке на початку ХХ ст. домінувало у структурі економіки країни, зараз припадає близько 18%, а на сільське господарство — не більше 2% ВВП.

Показовою для аналізу галузевих пропорцій у США вважається структура зайнятості:

- 30,3% — управлінці та висококваліфіковані фахівці;
- 29,2% — технічний, торговий, службовий персонал;
- 13,4% — зайняті у сфері послуг;

- 24,5% — зайняті в обробній та видобувній промисловості;
- 2,6% — зайняті у фермерстві, лісовому господарстві та рибальстві.

Провідною галуззю економіки США є сфера послуг. У середині 1990-х рр. її питома вага постійно збільшувалася і наприкінці ХХ ст. стала домінуючою як за структурою ВВП, так і за структурою зайнятості.

Сфера послуг має диверсифіковану внутрішню структуру. Так, понад 25% припадає на операції з нерухомістю, надання фінансових послуг та страхування. Близько 22% послуг утворюються в оптовій та роздрібній торгівлі, 26,3% — це ділові, юридичні, соціальні, особисті послуги, охорона здоров'я, відпочинок, розваги, автосервіс. Питома вага транспорту та зв'язку сягає 8,5%, а на державне управління припадає 18,4%.

Банківська сфера в США — розвинена галузь послуг. Вона досить гнучка. У ході структурної перебудови початку 1980-х рр. швидко зросла концентрація банківського капіталу в умовах суттєвого скорочення малих та середніх банків. Наприкінці 1990-х рр. у 50 із 12 тис. найбільших банків було зосереджено понад 30% активів і депозитів усіх банків США. Найпотужнішими з них у країні та у

світі є «Сіті Бенк корпорейшн», «Чейз Манхеттен Бенк», «Бенк оф Америка».

У сучасних США відбувається подальший процес злиття та поглинання фінансових установ та універсалізація їх діяльності, що призвело до суттєвої диверсифікації банківських послуг. За останні двадцять років банки почали займатися й іншими «нетрадиційними видами» діяльності: страховим бізнесом, інвестиційними операціями, брокерськими угодами, лізингом, факторинговими угодами, консультаційним та інформаційним сервісом і кредитуванням системного будівництва деяких промислових об'єктів «під ключ» з подальшою участю у розподілі прибутків.

Промисловість США традиційно поділяється на три складові: обробну, видобувну та електроенергетику. З 1990 по 1997 рр. індекс промислового виробництва зріс на 25,7%. Зараз на обробну промисловість припадає близько 80,4% продукції, що виробляється, 13% утворюється в електроенергетиці і лише 6,6% у видобувній галузі.

Останні два десятиріччя найбільше розвивалися галузі «нової економіки», які традиційно належать до наукомістких галузей. Серед них вирізняється мікроелектроніка, лазерна техніка, генна інженерія, біотехнологія тощо. Основною складовою їх фінансування є венчурний капітал. З цією метою в країні створено потужні венчурні фон-

ди.

Наприкінці 90-х рр. XX ст. та на початку XXI ст. активно проходив процес злиття американських автомобільних концернів з європейськими, що сприяло підвищенню їх глобальної конкуренції.

В країні налічується понад 2 млн фермерських господарств. А протягом 1990-х рр. мала місце тенденція до зменшення їх кількості, збільшення їх площ та подальша інтенсифікація виробництва.

Зараз на США припадає більш ніж 45% світового виробництва кукурудзи, 12% світового виробництва пшениці, країна займає провідні позиції щодо вирощування рису. Крім цього, США посідають перше місце за експортом кукурудзи та пшениці та друге за експортом рису. Американські фермери досягли найвищої у світі продуктивності праці. На початку XXI ст. один фермер США забезпечував потреби в сільськогосподарській продукції 59 осіб (японський — 14, західноєвропейський — 19).

4. Особливості внутрішньорегіональної економіки

США є класичною країною, в якій відчувається суттєва диспропорційність між окремими територіями. Аб-

солотним лідером серед штатів за відтворенням валового регіонального продукту — GSP є штат Каліфорнія. За Каліфорнією йде штат Нью-Йорк, та Техас. Далі зі значним відривом йде Пенсільванія. Аутсайдерами є Північна Дакота, Південна Дакота, Вермонт та Вайомінг.

Розуміючи подібного роду різниці уряд як федеральний, так і місцевий проводить регіональну політику, що має на меті нівелювання розвитку не за рахунок стримування економічно активних зон, а через стимулювання економічного зростання в депресивних зонах.

У 1980–1990-ті рр. в США виникли різного роду інноваційні форми швидкого економічного зростання. До них належать зони підприємництва. У 1995 р. в країні налічувалося близько 1400 таких утворень. Результати даного підходу федерального та регіонального урядів є вражаючими: покращилось використання земельних ділянок, зросла зайнятість населення та доходи, що отримують мешканці депресивних зон, суттєво поліпилися інфраструктурні умови регіонів. Показовим є також досвід США щодо створення технопарків. Найбільш відомими в усьому світі є три з них:

- парк «Трикутник Північної Кароліни». Його діяльність особливо активізувалася після розміщення тут підприємств компанії ІВМ. На початку 1980-х рр. те-

хнопарк об'єднував 40 видів діяльності, а кількість зайнятих становила понад 20 000 осіб. Велике значення мала близькість університетів, пільгове технічне обслуговування тощо;

- «Бостонський маршрут 128». Його було створено на базі Массачусетського технологічного інституту. Він спеціалізується на розробленні й випуску космічної техніки та електроніки;
- «Силіконова долина». Створена в Каліфорнії, спеціалізується на розробленні та впровадженні найновітніших технологій у різних галузях ноу-хау. Це один з найдинамічніших регіонів світу.

Крім цього, в США добре відомі й інші моделі швидкого економічного зростання, а саме кластери. На відміну від технопарків вони можуть спеціалізуватися не тільки на наукомісткому виробництві.

Це можуть бути деревообробні, виноробні, рекреаційні та інші комплекси, які використовують новітні технології, мають на території кілька фірм, що конкурують одна з одною, та університетів, які забезпечують виробництво та лабораторії висококваліфікованими кадрами й сучасними технологічними розробками. Саме досвід США став взірцем для імплементації спеціалізованих кластерів в інші ре-

гіони світу.

5. Зовнішньоекономічна експансія США

Упродовж 90-х рр. ХХ ст. США суттєво активізували застосування антидемпінгових заходів та компенсаційного мита, що стало справжнім лихом для більшості торговельних партнерів цієї країни. Наприкінці ХХ ст. — на початку ХХІ ст. основні протекціоністські заходи уряду США були спрямовані на контроль за поставками сталюного прокату.

Разом з тим, рівень захисту внутрішнього ринку, а відтак і вітчизняного виробника в США не закінчується тільки наведеними вище заходами, він спрямований насамперед на обмеження «чутливого імпорту» (до нього відносять продукцію чорної металургії, сільського господарства, легкої промисловості та рибної ловлі) з країн, що розвиваються.

Другим важливим напрямом функціонування американської зовнішньоторговельної моделі є підтримка експорту капіталу на національному рівні. Головним інструментом прямої підтримки компаній США є корпорація закордонних приватних інвестицій. Її основними функціями є: фінансування закордонної діяльності американських компаній шляхом видачі позик і гарантій, страхування за-

кордонних інвестицій американських компаній від різного роду політичних ризиків, організаційна та інформаційна підтримка національних інтересів. Ця організація є високоприбутковою.

Зараз США виступають найбільшим у світі експортером капіталу.

В умовах глобалізації ринків господарство США має розвиватися у першій чверті XXI ст. у трьох напрямках:

- максимальне просування товарів та послуг на світові ринки;
- захист інвестицій американських компаній за кордоном;
- диверсифікація зовнішньоекономічних зв'язків у межах інтеграційного угруповання НАФТА.

Зараз на США припадає близько 13% світового експорту та 18% світового імпорту, що висуває цю країну на перше місце у світі за експортом товарів та послуг.

У структурі експорту США останнім часом випереджаючими темпами нарощуються поставки на світовий ринок напівпровідників, телекомунікаційного обладнання, транспортних засобів, енергетичного обладнання, двигунів, вимірювальних та наукових приладів, космічної та лазерної техніки.

Вивіз послуг із США розвивається удвічі швидше, ніж торгівля товарами. Якщо у 1980 р. експорт останніх оцінювався у 28 млрд дол. і становив 18% усього обсягу експорту, то вже у 1996 р. цей показник досяг 237 млрд дол. (26,8%). В експорті послуг переважають фінансові, управлінські, транспортні, медичні, освітні та консалтингові.

Значний стимул нарощуванню американського експорту дало входження Мексики до складу НАФТА у 1994 р. Це дозволило значно збільшити експорт інвестиційних та споживчих товарів у цю країну.

Основними партнерами США в експорті на початку XXI ст. були: Канада (23%), Японія (10,3%), Мексика (10,1%), Велика Британія (5,2%), Німеччина (3,7%), Південна Корея (3,4%), Тайвань (3,2%).

У структурі експорту переважають засоби виробництва, автомобілі, промислове обладнання та сировина, споживчі товари, аграрна продукція.

У структурі імпорту в США переважають наукомісткі товари та послуги, товари споживчого призначення. Серед них: обладнання для оброблення інформації, верстати, промислові роботи, телевізори, відеотехніка, автомобілі, кіно- та фотоапаратура, текстиль та взуття.

Особливістю американської економіки та структури зовнішньоекономічних зв'язків є те, що країна виступає

найбільшим у світі зовнішнім боржником і водночас найбільшим донором економічної допомоги, яка називається в США офіційною підтримкою розвитку.

Важливе значення для світогосподарських позицій США має міжнародна роль американського долара, на який припадає близько 65% світових валютних резервів. Сучасні конкурентні позиції цієї валюти та євро оцінюються як рівні, а відтак підтримка купівельної спроможності своєї грошової одиниці на світових торгах є важливим чинником американської економічної безпеки.

6. Основні напрями державного регулювання економіки у ХХІ ст.

Сучасну модель економіки США не можна ідентифікувати тільки на одному рівні, скажімо віднести її до неоліберальної чи кейнсіанської. В умовах посилення процесів глобалізації світового господарства державне регулювання стає дедалі помітнішим. Так, в Економічній доповіді Конгресу США у 1998 р. було сформульовано щонайменше три ключові елементи подальшої стратегії розвитку країни: скорочення дефіциту бюджету, інвестування у людський капітал, відкриття зарубіжних ринків.

З приходом до влади адміністрації Дж. Буша перелік

державних пріоритетів було розширено, а саме: забезпечення сталих темпів економічного зростання, низького рівня безробіття та інфляції, зростання реальних доходів населення, бюджетного профіциту тощо.

Амбітні цілі вимагають більшого втручання держави в економіку країни. Упродовж наступних 10–15 років державне регулювання стосуватиметься щонайменше шести основних блоків проблем.

1. Подальша стабілізація економічного зростання, розроблення збалансованої макроекономічної політики з метою досягнення сталого зростання з урахуванням економічних та соціальних вимог.

Серед бюджетних пріоритетів слід назвати погашення чи принаймі зниження державного боргу та проведення податкової реформи.

2. Сприяння зростанню продуктивності праці через здійснення інноваційної політики, проведення заходів щодо прискорення НТР, подальший розвиток фундаментальної науки, підтримка інформаційних технологій.
3. Всебічний розвиток освіти і підвищення кваліфікації робочої сили починаючи зі шкільної освіти.

4. Забезпечення соціальної функції держави, яка включає в себе модернізацію діючих програм у галузі пенсійного та медичного страхування, допомогу у разі бідності та підтримку сімейних цінностей.
5. Реалізація позитивного ефекту від глобалізації американської економіки.
6. Покращання навколишнього середовища, можливість впливу на клімат у зв'язку з глобальним потеплінням. Основним напрямом реалізації цього завдання є подальше удосконалення природоохоронного законодавства та проведення комплексних наукових досліджень, пов'язаних з моніторингом навколишнього середовища.